

Vieraat ja Kyminlinnan väkeä yhteiskuvassa. Vas. (puku päällä) Juho Kujola, Wilhelm Doegen, E.N. Setälä ja Karl Tempel sekä Karjalan pakolaisia, oik. lapsikuoro, portailla keittiöhenkilökuntaa.

Pakolais- ja kulttuurihistoriaa 70 vuoden takaa:

Saksalaisia 'äänteidenottajia' Kyminlinnassa syksyllä v. 1923

Pienestä asiasta voi joskus kasvaa suuri. Seuraavassa jutussa selostettu prosessi lähti liikkeelle valokuvasta, jossa oli lyhyt teksti: Prof. Setälä puhuttaa Kyminlinnan eukkoja. Kuva herätti monia kysymyksiä etenkin kun kävi ilmi, ettei kyseessä ollut aivan tavallinen perinteenkeruumatka; mukana oli näet ollut saksalaisia äänittäjiä.

Retkikunnan työ ja matkan vaiheet selvisivät vähä vähältä. Loppujen lopuksi jäljelle jäi kaksi keskeistä kysymystä: keitä haastateltiin ja missä ovat äänitteet? Näiden selvittely vei kosolti aikaa ja tuntui väliin aivan toivottomaltakin.

Syyskuun lopulla 1923 Kyminlinnan pakolaisleirille odotettiin tärkeitä ja mielenkiintoisia vieraita. Tulossa oli suomalais-saksalainen tutkijaryhmä professori E.N. Setälän johdolla. Heillä oli mukanaan monenmoisia kojeita, joista tärkein oli 'ääneotteiden keruukone'.

Retkikunta herätti julkisuudessa melkoista huomiota. Pääkaupungin sanomalehdet julkaisivat siitä useita selostuksia. Näin asiasta lukijoilleen Vapaa Karjala:

"Niikuin on jo aikaisemmin mainittu, Helsingistä lähti äsken retkikunta keräämään Karjalan pakolaisten äänitteitä. Retkikuntaa johti professori E.N. Setälä. Äänneotteet suoritettiin Berliinin valtionkirjaston äänneostaston johtaja professori Wilhelm D o e g e n yhdessä saman laitoksen teknikon Karl T e m p e l i n kanssa. Retkikunnan kielitieteellinen avustaja oli lehtori Juho K u j o l a , salmilaisyyntyinen karjalan ja lyidin tutkija.

Kyminlinna ja Sortavala

Retkikunta työskenteli neljä päivää Kyminlinnan pakolaisleirillä ja kolme päivää Sortavalassa (nähtävästi Aunuksen pakolaisten vastaanottokeskuksessa). Äänneotteet onnistuivat hyvin. Talteen otettiin vanhoja runoja, loitsuja, itkuvirsiä, joikauksia, satuja ym. kielinäytteitä miltei koko karjalaiselta kielialueelta vepsäläisaluekin mukaanluettuna, kaikkiaan noin 30 henkilöä.

Kun äännelevyt on kopioitu kestäväään materiaaliin, tulevat täten karjalaiset ja vepsäläiset säveleet ja äänitteet olemaan tutkijain kuultavina vastaisiin aikoihin. Professori Doegen on ollut erittäin ihastunut kuulemaansa ja olettaa

näytteiden herättävän suurta huomiota ja mielenkiintoa muuallakin maailmassa.”

Tuon ajan äänitstekniikka oli sikäli monimutkaista ja kaiketi kallistakin puuhaa, että sen alan kehitys oli Suomessa vasta alullaan. Lehtiutisesta huomaa, ettei suomen kielessä ollut edes tarvittavaa sanastoakaan. Nämäkin ’äänteennotajat’ tulivat Saksasta, missä myös kaupalliset äänilevyt käytiin pitkään tekemässä.

Esitelmä yliopistolla

Retkikunnan palattua lokakuun alkupuolella onnistuneelta matkaltaan takaisin Helsinkiin professori Doegen piti yliöiston juhlasalissa esitelmän ”Kansojen ääniä äänne- ja värjökuvien esitettyinä”. Salintäyteinen yleisö kuunteli suurella mielenkiinnolla esitettyjä näytteitä ja oli erityisen ihasunut Kymminlinnassa tallennettuun Kalevala-runoon Väinämöisestä, jonka eräs pakolaisvaimo (Anni Kiriloff) selkeällä äänellä esitti.

Tilaisuudessa professori selosti Berliinin valtionkirjaston erikoisuutta, laajaa äänitearkistoa, johon hänen mukaansa oli koottu runsaasti näytteitä paitsi saksalaiselta kielialueelta myös ympäri koko maailmaa. Samalla esitteli menetelmää, jolla ”äänteet otetaan talteen”. Levyt, joihin ne tallennetaan, ovat melkein ikuisia. ”Ne säilyvät ainakin 10 000 vuotta”, kertoi prof. Doegen.

Äänitteet hukateilla?

Berliinin äänitearkisto tuhoutui II maailmansodan myrskyissä. Arvokkaat kokoelmat lienevät kuitenkin säästyneet; ne oli mitä ilmeisimmin kuljetettu jo hyvissä ajoin turvallisempaan paikkaan.

Prof. Doegenin kirjeistä, joita on muutamia Valtionarkistossa E.N. Setälän kokoelmassa, kävi ilmi, että hän lähetti keuhkatalvella 1924 Suomen edustuston kautta kopiot, kaikkiin 48 levyä, Helsinkiin. Setälä sai vielä lisäksi henkilökohtaisena lahjana äänitteen, johon oli tallennettu hänen omaa puhettaan.

Kysymys, onko meillä Suomessa säilynyt kopioita näistä syksyllä 1923 Kymminlinnassa ja Sortavalassa tehdyistä äänityksistä, osoittautui kuitenkin odotettua visaisemmaksi. Levyjä ei aluksi tuntunut löytyvän mistään. Kukaan ei tuntenut

Retkikunta työskentelee; pöydän ääressä E.N. Setälä kirjoittaa muistiin tietoja kolmelta pakolaisvaimolta, taaempana prof. Doegen vieressään Katri Moisseinen, jonka esitystä ilmeisesti parhaillaan äänitetään.

Anni Kiriloff lauloi Väinämöisestä.

koko asiaa. Kymmenet arkistokäynnit ja lukemattomat puhelinsoitot eivät tuoneet asiaan erityisempää valaistusta.

”Sensaatiomainen” löytö

Juuri kun näytti siltä, että aikaa vievästä etsiskelystä on luovuttava, tuli vastaan pieni, mutta merkittävä tieto: hankkeen sponsoreina olivat olleet Kalevalaseura ja Suomalais-ugrilainen seura. Tästä kerä alkoi purkaantua.

Keskustelussa Kalevalaseuran sihteeri Sirkka-Liisa Mettomäen kanssa äänilevyjen olemassaolo varmistui edelleen: pöytäkirjan mukaan Kalevalaseura oli aikoinaan lunastanut ne 10 000 markalla. Puuttui enää vain ratkaiseva tieto: missä levyt ovat?

Tämäkin selvisi, kun kävi ilmi, että Kalevalaseuran arkiston mukana oli vuosikymmeniä kuljeskellut salaperäinen laatikko, johon oli kirjoitettu: W. Doegen. Aikojen saatossa ja sukupolvien vaihtuessa tuo nimi oli menettänyt merkityksensä eikä sanonut enää kenellekään mitään. Niinmuodin sitä ei osattu asettaa oikeaan asiayhteyteenkään.

Kysymyksessä oli tietysti Berliinin äänitearkiston johtaja, professori Wilhelm Doegen ja laatikossa nuo kauan kaivatut kateissa olleet ”äännelevyt”.

Kalevalaseuran puheenjohtaja Pekka Laaksosen luonnehtii levyjen ”löytymistä” mielenkiintoiseksi ja merkittäväksi tapaukseksi. Levyjen sisältö kopioidaan nyt ääninauhoille, jolloin Karjalan pakolaisten välittämä perinne on tutkijoiden käytettävissä.

Mitä levyt sisältävät?

Berliinin levyt (tuotemerkki Vox — Die Stimme der Welt) jakaantuvat kolmeen ryhmään: a) Kymminlinnan, b) Sortavalan ja c) Helsingin äänitykset. Kaksi ensin mainittua sisältä-

vät karjalaista kansanperinnettä, kolmas ryhmä lähinnä Suomen kulttuurihistoriaa, mm. valtioneuvos Danielson-Kalmarin puhe yliopistolla, muistopuhe näyttelijä Ida Ahlbergin haudalla jne.

Levyt ovat päällisin puolin entisajan gramofonilevyjen kaltaisia, kooltaan kuitenkin jonkin verran suurempia ja yksipuolisia. Niiden tekniset ominaisuudetkin (esim. pyörimisnopeus, äänityksen laatu jne.) on jo selvitetty, kun osa levyistä on äänitetty nauhoille.

Levykoteloihin on tämän päivän tutkimuksen onneksi merkitty lyhyesti niiden sisältö ja esittäjä (saksan kielellä). Niinpä voimme tarkastella, keitä retkikunta haastatteli ja millaista perinnettä talteen saatiin. Näistä tiedoista käy myös ilmi, että retkikunta työskenteli Kymminlinnassa 26.—29. päivinä syyskuuta, viiپی muutamia päiviä Sortavalassa ja palasi nähtävästi 3. päivänä lokakuuta Helsinkiin.

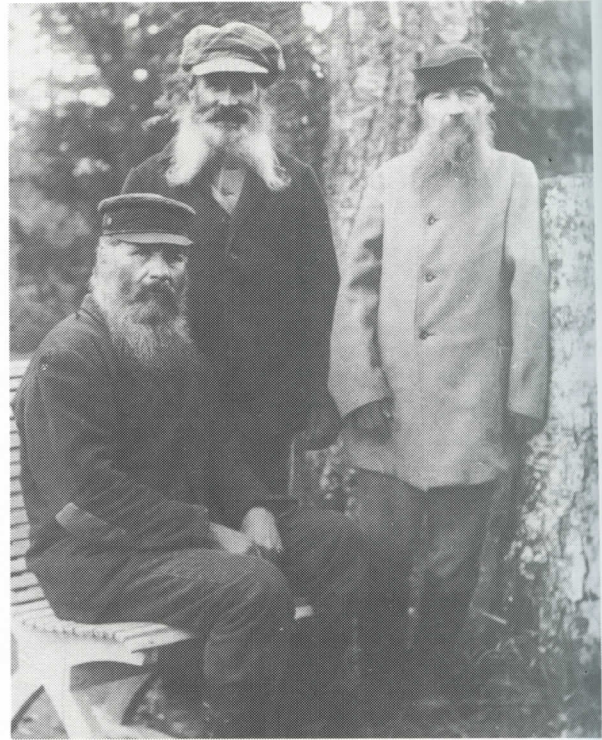
Kymminlinnan äänitteissä ovat mukana seuraavat:

O. Ondronen (ei tarkempaa mainintaa esityksestä; kyseessä voi olla sama henkilö — Akahvie = Okahvie Ontropoff Kontokista — jota Maiju Keynäs haastatteli v. 1939).

Katri Moisseinen, synt. 1857, Repolasta (itkuvirsiä, mm. itku morsianta valmisteltaessa); Maiju Keynäs haastatteli Katri Moisseista v.1940.

Anni Kiriloff, Vuonnisesta, synt. 12.8.1886, kuol. 22.1.1958, (kalevalamittaista runoa; runo Väinämöisestä, kaksi runoa Lemminkäisestä). Mainittakoon, että Anni Kiriloffin tietoja on merkinnyt muistiin mm. akonlahtelainen Vilho Jyrinoja, 1930-luvulla Iivari Ievala ja Lauri Laiho.

M. Soffronoff, Uhtualta — Martta Soffronoff, s. 24.6.1870, tuli Suomeen pakolaisena 1922 (satuja; mm. Papin palvelija). Aili Laanti haastatteli v. 1936 Kymminlinnassa Matro Soffronoff -nimistä, Uhtuan kirkonkylästä kotoisin ollutta vaimoa ja kirjoitti tältä muistiin ainakin Kettusen runon. Haastateltava oli tuolloin 73-vuotias.

Tunkuan starikat Trofima Pitkäniemi (takana vas.) ja Timo Jalagin (palasi Karjalaan). Penkillä istuva mies tuntematon.

M. Pestrikoff (Pälli?) (itkuvirsi nykyisestä elämännenosta). Iivari Ievala haastatteli Kiestingin Sohjanansuusta kotoisin ollutta Santra Pestrikoffia. Sukulaisuudesta ei voi sanoa varmaa. Kuitenkin Pestrikoffeja tiedetään olleen Kiestingissä useita perhekuntia.

Pakolaisleirin lapsikuoro esiintyi vieraille opettaja Maria Gertzinin johdolla. — Onko kuvassa lehtemme nykyisiä lukijoita?

H. Kiviniemi, (häälauluja; kokko lensi koilta ilman ym. laulettuna sekä saneltuna). — Yrjö Pirhonen työskenteli 1925 kesällä Kymminlinnan leirillä kielimestareinaan Vuokkiniemen Aajuonlahden kylän Huotari Kiviniemi ja tämän kaksi iäkästä sisarta.

Juho Lempessalmi (ent. Larionoff), Jyskyjärven Suopasalmelta, taisteli metsäsissien riveissä 1921—22, (satuja; kuinka köyhästä miehestä tuli rikas I—II, Matka taivaaseen).

Timo Jalagin, 67-v., Tunkuan Lusmavaarasta, (kuvaus merikalastuksesta).

Trofima Pitkäniemi ent. Assonoff, synt. noin 1860 tienoilta, Tunkuan Lusmavaarasta, (kuvaus järvikalastuksesta).

M. (Dorofejff) Torvinen, Uhtuan Jyvöälähdestä (hääitkuja; mm. kihlajaisitku).

Mukana ovat myös **Maria Gertzin**, joka oli Kymminlinnassa opettajana sekä Kuiderchov (?); Me Karjalan lapsia laulavia. Lisäksi on joitakin nimeämättömiä äänitteitä.

Taustatietojen tarkistusta vaikeuttaa se, että Kymminlinnan arkisto on nimenomaan alkuvuosilta sangen puutteellinen. Sortavalan äänitteissä:

Pekka Kyöttinen, Repolasta, (satuja; mm. Tuhkimus). Kyösymyksessä ei liene Karjalan vapausliikkeen johtomiehiin kuulunut Repolan Omeliesta kotoisin ollut Pekka Kyöttinen; hän lienee sitä paitsi ollut noina päivinä, kun retkikunta kävi Kymminlinnassa, Itä-Karjalan valtuutettuna Kansainliiton yleiskokouksessa Pariisissa.

A. Aleksejff, (satuja; Karhu ja mies).

Grigori Pottonen, Porajärvi; (satuja). Juho Kujola sai porajärveläiseltä Grigori Pottoselta mm. Kindahan musikan viinanjuonti sekä Sian ja ketun kiista.

Samannimisiä Pottosia on Valtion pakolaisavustuskeskuksen kortistossa kaksikin, toinen Repolasta ja toinen Porajärveltä. Molemmat ovat suunnilleen samanikäisiä, mutta Kujolan tieto osoittaa, että tässä on puhe Porajärven Pottosesta. Hän oli syntynyt v. 1894 Porajärven kirkonkylässä, tullut Suomeen 2.12.1918, mutta palannut Porajärvelle retkikunnan mukana. Siellä hän toimi poliisina 1920—21, sitten miliisipäällikkönä, joutui vangituksi, mutta pakeni Suomeen. — Eeva Karttunen haastatteli Grigoria v. 1939.

I. Nikolajeff (pellavan ruado I+II sekä satu ilkeästä vaihosta); kertoja lienee Irinja Nikolajeva, jolta Juho Kujola kirjoitti muistiin kertomuksen pellavan valmistuksesta (vrt. edellä) sekä satuja. Irinja oli syntyisin Vitelen Kavainon kylästä.

P. Sibakoff (eläinsatuja).

I. Filipoff (satuja; keisarinpoika Ivan sekä itkuvirsiä, useita levyjä); kyseessä todennäköisesti Irinja Filipova Tulemajärveltä. Häneltä Juho Kujola sai useita itkuvirsiä, mm. haetaan laskemisvirren ja sadun Ivan tsarovits (= tsaarinpoika).

J. Mitrofanoff (sotamuisteluksia). Vaikea selvittää; aiheesta päätellen mieshenkilö. Mitrofanoffit olivat enimmäkseen Uhtualta.

A. Akimoff (muistelus kaupunkimatkasta). Tulemajärveltä on sodan aikana (1943) haastateltu Okulina Akimoff-nimistä naista. Mahdollisesti kyseessä on sama henkilö (Akulina?), palannut suuren amnestian aikana takaisin Karjalaan.

M. Fiilin (muistoja vuodelta 1880). — Pappismies Mihail Fiilin, synt. Aunus-Vepsässä Kaskesojan kylässä 1877, toimi kansak. opettajana Kargopolissa, diakoni 1901 ja pappi 1910. Toimi aluksi Repolan Lusman kylässä, sitten kirkonky-

Katri Moisseinen taisi hääitkuja.

Toinen Torvisen sisaruksista, Outi vai Muarie?

Juho Lempeälmi osasi satuja.

län seurakunnan esimiehenä, minne jäi vielä Tarton rauhan jälkeenkin. Vangittiin ja vietiin Pietariin, missä onnistui pääsemään vapaaksi ja tuli pakolaisten mukana Suomeen. Toimi Joensuun seurakunnan esimiehenä hoitaen samalla karjalaisten pakolaisten kirkollisia asioita parinkymmenen vuoden ajan.

Yhdellä levyistä on kuoroesitys — laulu Jumalanäidin kunniaksi.

Laulajien taustatietojen hankinnassa ovat auttaneet Seija Jalagin, Pentti Keynäs, Pertti Virtaranta ja Senni Timonen. Kaikille neljälle lämpimät kiitokset. Kun nauhat aikanaan analysoidaan, tiedot todennäköisesti tarkentuvat ja vielä karttuvatkin.

Tämä on lyhyesti levyjen sisältö. Asiantuntijalle ne ovat melkein korvaamaton aarre.

Tutkittavaa riittää

A.O. Väisäsen vuonna 1922 Kymminlinnan pakolaisleirissä tekemät fonogrammit (ääniliieriot) samoin kuin tätä myöhemmät äänilevytallenteet (vuodelta 1938) ovat tallessa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran äänitearkistossa Helsingissä. Valtionarkistossa Setälän kokoelmassa on suuri määrä fonogrammeja, joiden sisältö lienee kuitenkin kopioitu nykyaikaisille ääninauhoille.

Paljon vanhaa, osin selvittämätöntäkin äänitemateriaalia (erityyppisiä fonogrammeja sekä lakka- ja vahalevyjä) on myös suomen kielen nauhoitearkistossa sekä yliopiston fonetiikan laitoksen kokoelmissa. Ongelmana on usein se, ettei enää ole olemassa laitteita, joilla vanhimpia äänitteitä voisi kuunnella.

Sananen valokuvista

Oheiseen artikkeliin liittyvät harvinaiset valokuvat ovat opettaja Toini Kälviäisen albumista ja KSS:n arkistosta. Opettaja Kälviäinen (94) asuu nykyisin Oulussa. Setälän retkikunnan aikoihin hän oli nuorena opettajattarena pakolaislapsia kouluttamassa Kymminlinnan pakolaisleirillä (sittemmin Maikkulassa) ja on vielä 70 vuoden jälkeen tunnistanut useita henkilöitä. Ilman hänen arvokkaita tietojaan valokuvien anti olisi jäänyt tuntuvasti köyhemmäksi.

— SAKARI VUORISTO

HYVÄÄ MATKAA!

СЧАСТЛИВОГО ПУТИ!

Matkailua melkein kuin silloin ennen vanhaan

Viisi Kaakkois-Suomen rajakuntaa Kesälahti, Kitee, Rääkkylä, Tohmajärvi ja Värsilä ovat yhdessä Sortavalan kanssa julkaisseet komean neliväriesitteen ”Uusi tie Laatokan Karjalaan”.

Esitteen tarkoituksena on helpottaa matkustamista vanhaan Laatokan-Karjalaan, Sortavalaan ja Valamon saarelle. Lyhin tiehän sinne vie Värsilästä Niiralan raja-aseman kautta eli niin kuin esitteessä todetaankin: Värsilässä olet viittä vaille Venäjällä.

Sortavala, Laatokan kaupunki lähiseutuineen on saanut esitteessä runsaasti tilaa, tekstiä ja kuvia. Mikä Sortavalaan matkaavan kannalta parasta, mukana on myös selkeä kaupungin kartta varustettuna tarkalla nimiluettelolla. Sen avulla löytää kaupat, apteekin, rahanvaihtopaikan, ensi-apuaseman, vartioitun pysäköintialueen ja kaiken tarpeellisen. Avioliittopalatsikin kartalta löytyy, mutta sitä satunnainen matkustaja tuskin tarvitsee.

Esite sisältää myös hyvät ja yksityiskohtaiset tiedot edellä mainituista viidestä Suomenpuoleisesta rajakunnasta, historiaa ja nykyaikaa, luettelon kesätapahtumista sekä ruokailu- ja majoituspaikoista.

loma
**KOHTEEKSI
KESÄLAHTI**

JUHANANTUPA

Erinomainen tutustumis- ja ruokailupaikka mm. ryhmille Runon ja Rajan tien varrella Kesälahden Hummovaarassa. Avoimna kesäisin joka päivä kello 10—20, muulloin tilauksesta. Varaukset puh. 957-375 199. Os. 82460 Hummovaara.